

John Broomes argument mot ojämförbara värden

Är Cantors diagonalbevis mer eller mindre imponerande än Peterskyrkan? Vore en karriär som stuntman bättre eller sämre för dig än en karriär som filosof? Sådana frågor framstår ibland som omöjliga att besvara. Objekten för jämförelsen kanske är så olika varandra att det varken är rimligt att hävda att det förra objektet är bättre än det senare, eller att det senare är bättre än det förra.¹ Dessutom skulle kanske en liten förbättring hos ett av objekten inte räcka för att göra det bättre än det andra. I så fall kan de inte heller vara lika bra. Slutsatsen blir då att de båda objekten är ojämförbara, enligt följande vanliga definition:

Två objekt x och y är *ojämförbara*, vad gäller värde, om och endast om det är falskt att (i) x är bättre än y , att (ii) y är bättre än x , och att (iii) x och y är lika bra.

Beträffande det första exemplet kanske matematiska bevis och kyrkor är så olika typer av objekt att *alla* bevis är värdemässigt ojämförbara med *alla* kyrkor.² Exemplet är då ett fall av vad vi kan kalla "total ojämförbarhet". (Två objekt x och y är alltså totalt ojämförbara om alla objekt av x :s typ är ojämförbara med alla objekt av y :s typ.) Med det andra exemplet förhåller det sig troligen annorlunda. En mycket framgångsrik karriär som stuntman vore kanhända avgjort bättre för dig än en mycket skral karriär som filosof, och vice versa. Ojämförbarhet råder kanske bara mellan stuntman- och filosofkarriärer som är ungefär lika framgångsrika, inom sitt gebit. I så fall har vi ett exempel på "partiell ojämförbarhet", definierat som ojämförbarhet som inte är total.

¹ Jag använder här och i fortsättningen "objekt" i en vid mening, enligt vilken vad som helst som har värde är ett objekt. Det behöver alltså inte röra sig om fysiska objekt.

² Jfr Broome 1997, ss. 68–69, varifrån exemplet är lånat, med viss modifiering.

1. BROOMES ARGUMENT

Enligt John Broome kan partiell ojämförbarhet inte förekomma. Alla förmenta exempel på sådan ojämförbarhet är, menar han, i själva verket fall av *vaghet*, där påståendena (i) till (iii) i den vanliga definitionen varken är definitivt sanna eller definitivt falska. Sådan vaghet medför, påpekar Broome, ett visst mått av jämförbarhet. Påståendet att det ena objektet är bättre än det andra är ju inte *falskt*. Om vi tolkar vaghet i termer av grader av sanning kan detta påstående till och med vara i viss grad sant.³

Broomes argument har två steg. Först försöker han visa att ojämförbarhet⁴ är oförenligt med vaghet. Därefter argumenterar han för att relationen "bättre än" faktiskt är vag. Jag ska försöka visa att redan det första steget är felaktigt.

Broome formulerar sitt argument i termer av något han kallar en "standardkonfiguration". En sådan består av en sekvens av objekt, kontinuerligt ordnade med avseende på värde, och ett fixt objekt, *standard*, som inte tillhör sekvensen. Nära sekvensens topp återfinns objekt som är bättre än standarden och nära dess botten objekt som är sämre än standarden.⁵ Mellan de objekt i sekvensen som är bättre än standarden och de som är sämre kan det finnas en "zon av obestämdhet", innehållande objekt som varken är definitivt bättre eller definitivt sämre än standarden. Om det finns minst två sådana objekt, hävdar Broome, kan inget av dem vara lika bra som standarden. Det föreligger "hård obestämdhet" om och endast om det finns objekt i den obestämda zonen som definitivt inte är bättre och definitivt inte är sämre än standarden.⁶ Låt oss till denna definition lägga kravet att det måste vara *definitivt falskt*, beträffande ett sådant objekt, att det är lika bra som standarden. Givet detta tillägg sammanfaller hård obestämdhet med ojämförbarhet enligt den vanliga definitionen.⁷

³ Broome 1997, s. 89. Broome tycks benägen att acceptera möjligheten av vad jag kallat *total* ojämförbarhet (ibid., s. 69).

⁴ I fortsättningen kommer jag att med "ojämförbarhet" mena partiell ojämförbarhet.

⁵ Broome 1997, s. 69. Broome tillämpar sitt begrepp standardkonfiguration, liksom hela sitt argument mot ojämförbarhet, inte bara på relationen "bättre än", utan på alla komparativer.

⁶ Broome 1997, s. 73.

⁷ Vi får en något svagare variant av hård obestämdhet om vi bara kräver att det *inte är definitivt sant*, för något relevant objekt, att det är lika bra som standarden. Jag misstänker att Broome skulle hävda att det inte finns några instanser av den svagare varianten som inte också är instanser av den starkare. Skillnaden mellan de två varianterna saknar hursomhelst betydelse i det följande.

En standardkonfiguration involverar *vaghet* om det finns åtminstone ett objekt i den obestämda zonen om vilket det är varken sant eller falskt att det är bättre än standarden, eller varken sant eller falskt att det är sämre.⁸ Det förefaller som om gränserna kring den obestämda zonen skulle kunna vara vaga, i fall av ojämförbarhet. Betrakta exempelvis den övre gränsen för denna zon. Kan det inte finnas objekt om vilka det är varken sant eller falskt att de är bättre än standarden, belägna mellan de objekt som är bättre än standarden och de som är ojämförbara med denna?

Broome svarar överraskande ”nej” på denna fråga. Hans argument är följande:

Betrakta ett objekt någonstans kring den obestämda zonens övre gräns. Uppenbarligen är det falskt att standarden är [bättre] än detta objekt, eftersom detta är falskt beträffande alla objekt i eller ovanför den obestämda zonen. Om det också är falskt att objektet är [bättre] än standarden, så ligger det klart inom den obestämda zonen. Å andra sidan, om det är sant att objektet är [bättre] än standarden, så ligger det klart inom den översta zonen. Så om det verkligen finns en zon av vaghet måste det, beträffande objekt inom denna zon, vara varken sant eller falskt att de är [bättre] än standarden. Men nu kan vi tillämpa något jag kallar *kollapsprincipen*:

Kollapsprincipen, den speciella versionen. För alla x och y , om det är falskt att y är [bättre] än x och inte falskt att x är [bättre] än y , så är det sant att x är [bättre] än y .

[...] Jag har just sagt att det beträffande ett objekt i vaghetszonen, om det finns en sådan zon, är falskt att standarden är [bättre] än detta objekt, men inte falskt att objektet är [bättre] än standarden. Enligt kollapsprincipen är det då sant att objektet är [bättre] än standarden. Detta implicerar att det trots allt inte ligger inom vaghetszonen. Så det finns ingen sådan zon.⁹

Om detta argument är sunt kan möjligheten av en vaghetszon kring den obestämda zonens *nedre* gräns uteslutas genom ett analogt argument. Slutsatsen blir alltså att ojämförbarhet är oförenligt med vaghet.

Den springande punkten i argumentet är kollapsprincipen. Broome ger ett enkelt argument för denna princip: ”Om det är falskt att y är [bättre] än x och inte falskt att x är [bättre] än y , så har x i värdeavseende en klar fördel gentemot y . Så x måste vara [bättre] än y .”¹⁰ Även om detta

⁸ I fortsättningen kommer jag, om inte annat anges, att med ”sant” respektive ”falskt” mena definitivt sant (sant i högsta möjliga grad) respektive definitivt falskt (sant till ingen grad).

⁹ Broome 1997, ss. 73–74, min översättning.

¹⁰ Broome 1997, s. 74, min översättning.

kan låta övertygande finns det, tror jag, starka skäl att förkasta kollapsprincipen.

2. ETT PROBLEM MED BROOMES TILLÄMPNING AV KOLLAPS-PRINCIPEN

Låt oss först notera att Broomes sätt att tillämpa denna princip inte är helt korrekt. Låt x vara ett objekt kring den obestämda zonens övre gräns, och låt S vara standarden. Broome påpekar att om ojämförbarhet och vaghet ska kunna samexistera, så måste följande två påståenden vara förenliga:

- (1) Det är varken sant eller falskt att x är bättre än S .
- (2) Det är falskt att S är bättre än x .

Men enligt kollapsprincipen implicerar (2) och

- (3) Det är inte falskt att x är bättre än S

tillsammans

- (4) Det är sant att x är bättre än S .

Eftersom (1) implicerar (3) kan vi med hjälp av kollapsprincipen härleda (4) från (1) och (2). Således, hävdar Broome, tvingar oss denna princip att acceptera (4), givet premisserna (1) och (2).

Observera emellertid att (1) och (4) motsäger varandra. Broomes argument är alltså ett *reductio*; han härleder en motsägelse ur (1) och (2), och visar därmed att dessa påståenden är inbördes oförenliga. Detta väsentliga drag hos argumentet framgår inte av Broomes framställning.¹¹ Kollapsprincipen säger, återigen, att (2) och (3) implicerar (4). Via kontraposition följer att (2) och negationen av (4), dvs.,

- (5) Det är inte sant att x är bättre än S ,

implicerar negationen av (3), dvs.,

- (6) Det är falskt att x är bättre än S .

Eftersom (1) implicerar (5) kan vi från (1) och (2) med hjälp av kollapsprincipen härleda (6), såväl som (4). Det är uppenbart att (4) och (6) motsäger varandra. Broomes påstående, att kollapsprincipen tvingar

¹¹ Att Broomes argument är ett *reductio* har påpekats av Ruth Chang (2002, s. 167). Hon formulerar i anknytning till detta ett argument mot kollapsprincipen. Jag tror dock att hennes argument är felaktigt, och att hon förmodligen vilselett av Broomes något förvirrande tillämpning av principen.

oss acceptera (4), är därför falskt. Vad som följer ur denna princip är bara negationen av (1), dvs. påståendet att det är *antingen sant eller falskt* att x är bättre än S .

3. VAGHETSSYMMETRI OCH OBESTÄMT RELEVANTA EGENSKAPER

Denna observation vederlägger inte Broomes argument, eftersom ett bevis för att (1) och (2) är oförenliga räcker för att visa att vaghet och ojämförbarhet inte kan samexistera. Men observationen ger en antydning om varför kollapsprincipen är problematisk. Denna princip är logiskt ekvivalent med följande tes:

Vaghetsymmetri: Om det varken är sant eller falskt att x är bättre än y , så är det varken sant eller falskt att y är bättre än x .¹²

Det finns övertygande motexempel mot vaghetsymmetri. Anta att vi försöker avgöra vem av Alf och Bea som är den bättre filosofen. Beträffande varje egenskap som otvivelaktigt bidrar till filosofisk skicklighet finner vi att de innehar den i lika hög grad. Alf är emellertid retoriskt skickligare än Bea. Gör detta Alf till en bättre filosof än Bea? Det verkar troligt att det inte finns något bestämt svar på denna fråga. Vårt begrepp "bra filosof" kanske är vagt i så måtto att det är obestämt huruvida retorisk skicklighet gör någon till en bättre filosof. I så fall är det varken sant eller falskt att Alf är en bättre filosof än Bea. Det är å andra sidan klart att retorisk skicklighet inte gör någon till en *sämrre* filosof. Alltså är det falskt att Bea är en bättre filosof än Alf. Men dessa två omdömen, att det varken är sant eller falskt att Alf är en bättre filosof än Bea, och falskt att Bea är en bättre filosof än Alf, motsäger tillsammans vaghetsymmetri.

För att ta ett annat exempel, anta att A och B är två identiska gökur, förutom att A men inte B är vattentätt. Är A ett bättre gökur än B ? Det kanske saknas ett bestämt svar, eftersom det tycks obestämt huruvida

¹² Broome är medveten om att kollapsprincipen implicerar vaghetsymmetri (under det okontroversiella antagandet att relationen "bättre än" är asymmetrisk) och ger ett bevis för detta (1997, s. 76). För att se att den omvända implikationen också gäller, anta att vi har ett motexempel mot kollapsprincipen, dvs. ett fall där det är falskt att y är bättre än x , inte falskt att x är bättre än y , och inte sant att x är bättre än y . De två sista antagandena implicerar att det varken är sant eller falskt att x är bättre än y . Om det är falskt att y är bättre än x och varken sant eller falskt att x är bättre än y , så gäller inte vaghetsymmetri. Således implicerar varje motexempel mot kollapsprincipen att vaghetsymmetri är falsk. Genom kontraposition följer att om vaghetsymmetri är sann, så är kollapsprincipen också sann.

vattentätthet är en värderrelevant egenskap hos artefakter som osannolikt kommer i kontakt med vatten. Men det är uppenbart att B inte är bättre än A , eftersom A :s vattentätthet definitivt inte minskar dess värde som gökur.

Generellt uttryckt förefaller det finnas egenskaper för vilka det är obestämt huruvida de är positivt relevanta för någots värde (i ett visst avseende), men falskt att de är negativt relevanta, eller omvänt. Vaghets-symmetri utesluter möjligheten att det finns sådana obestämt relevanta egenskaper. Då kollapsprincipen är ekvivalent med vaghets-symmetri finns det därför goda skäl att förkasta denna princip.¹³

Broome kunde möjligen försöka bemöta denna invändning genom att inskränka räckvidden av sitt argument. Eftersom objekten i sekvensen ingående i en standardkonfiguration är strikt ordnade med avseende på värde, kan vi förmodligen bortse från obestämt relevanta egenskaper, när vi vill bestämma dessa objekts relativa värden. I synnerhet finns det, i en sådan sekvens, inget par av objekt som är lika vad gäller alla bestämt relevanta egenskaper, men skiljer sig åt beträffande någon obestämt relevant egenskap. Om vi gör det ytterligare, och tendentiösa, antagandet att det fortfarande inte finns något sådant par när standarden inkluderats bland jämförelseobjekten, så har vi garanterat att vaghets-symmetri inte falsifierats på grund av obestämt relevanta egenskaper. Broome kunde hävda att fall som involverar sådana egenskaper är de enda motexemplen mot vaghets-symmetri och kollapsprincipen. Hans argument vore i så fall fortfarande korrekt, om vi bortser från dessa fall.

Denna restriktion gör dock Broomes argument betydligt mindre intressant. Obestämt relevanta egenskaper tycks vara ett vanligt fenomen, och det finns därför antagligen gott om standardkonfigurationer för vilka det tendentiösa antagandet i förra stycket inte gäller. (Betrakta exempelvis en sekvens bestående av icke vattentäta gökur och en standard som är ett vattentätt gökur.) Det inskränkta argumentet är inte tillämpligt på sådana standardkonfigurationer.

¹³ Broome hävdar att kollapsprincipen gäller för alla komparativer. Det finns dock förmenta komparativer för vilka principen är *uppenbart* falsk. Betrakta till exempel komparativen "mycket längre än". Enligt vårt vanliga sätt att förstå denna komparativ finns det antagligen någon skillnad i längd d (låt oss säga fem centimeter), för vilken det gäller att om Cecilias längd överstiger Davids med d , så är det varken sant eller falskt att Cecilia är mycket längre än David. Men det är naturligtvis falskt att David är mycket längre än Cecilia (jfr Chang 2002, s. 166). Broome förnekar dock att komparativer av formen "mycket F än" (där F står för något adjektiv) är genuina, självständiga komparativer. Enligt honom är de endast fragment av motsvarande "Fare än"-komparativer (Broome 1997, s. 84).

4. ETT ANNORLUNDA MOTEXEMPEL

För övrigt finns det plausibla motexempel mot vaghetssymmetri som inte bygger på obestämt relevanta egenskaper. Betrakta en teori som hävdar att lustupplevelser är bra, och att värdet av en sådan upplevelse bestäms av dess intensitet och varaktighet. Teorin implicerar dessutom att relationen "bättre än" är vag. I vissa fall är det varken sant eller falskt att en upplevelse är bättre än en annan. Vidare är intensitet viktigare än varaktighet. I synnerhet är förhållandet att en upplevelse y är intensivare än en annan upplevelse x tillräckligt för att göra det falskt att x är bättre än y , medan förhållandet att y är varaktigare än x är förenligt med att det varken är sant eller falskt att x är bättre än y .

Om vi låter "I" och "D" stå för intensitet respektive varaktighet kan teorins antagan-den mer formellt uttryckas så här:

- (A) Det är *sant* att x är bättre än y omm $I_x > I_y$ & $D_x \geq D_y$, eller $I_x \geq I_y$ & $D_x > D_y$.
- (B) Det är *varken sant eller falskt* att x är bättre än y omm $I_x > I_y$ & $D_y > D_x$.
- (C) Det är *falskt* att x är bättre än y omm $I_y > I_x$, eller $I_x = I_y$ & $D_y \geq D_x$.

Låt nu x och y vara två upplevelser, sådana att $I_x > I_y$ och $D_y > D_x$. Enligt (B) är det då varken sant eller falskt att x är bättre än y . Ur (C) följer dessutom att det är falskt att y är bättre än x . Dessa två implikationer motsäger tillsammans vaghetssymmetri (och därmed kollapsprincipen). I detta fall har brottet mot vaghetssymmetri inget att göra med obestämt relevanta egenskaper. De två involverade egenskaperna, intensitet och varaktighet, är båda bestämt relevanta.

Även om den teori som uttrycks av (A) till (C) inte är substantiellt plausibel, så verkar den i alla fall konsistent. Det är svårt att tro att den innehåller något *begreppsligt* misstag.¹⁴ Men om (den inskränkta) kollapsprincipen är korrekt, måste teorin vara inkonsistent.¹⁵

Min slutsats är att kollapsprincipen är falsk. Eftersom Broomes argu-

¹⁴ Någon som generellt förnekar att påståenden kan vara varken sanna eller falska skulle förstås invända mot (B) på begreppsliga grunder. Men denna invändning är uppenbart irrelevant i sammanhanget.

¹⁵ Detta följer åtminstone om kollapsprincipen antas vara logiskt eller begreppsligt sann. Broome säger inte uttryckligen att så är fallet, men det är svårt att förstå hur principen, om den alls är sann, skulle kunna vara annat än en begreppslig sanning.

ment mot ojämförbara värden står och faller med denna princip, tycks argumentet fundamentalt felaktigt.¹⁶

¹⁶ Denna artikel bygger på föredrag hållna vid workshopen *Filosofiska teorier om värde* i Lund i april 2003, och vid *Filosofidagarna* i Linköping i juni 2003. Jag vill tacka deltagarna vid dessa tillfällen, i synnerhet Johan Brännmark och Wlodek Rabinowicz, för värdefulla synpunkter.

LITTERATUR

- Broome, John. 1997. "Is Incommensurability Vagueness?", i R. Chang (red.), *Incommensurability, Incomparability, and Practical Reason*. Cambridge, Mass. and London: Harvard University Press.
- Chang, Ruth. 2002. *Making Comparisons Count*. New York: Routledge.